

Trojezični rječnik Ludovika Lalića

(Ludovicus Lalich: *Dictionarium Latino-Italico-Illyricum*. Priredio i pogovor napisao Serafin Hrkać, Grude: Matrica hrvatska; Mostar: Sveučilište, Institut za latinitet, 2007.)

Do prije petnaestak godina jedan je od najstarijih višejezičnika s hrvatskom sastavnicom ležao nepoznat u knjižnici Franjevačkog samostana u Omišu. Konačno je, više od tri stoljeća nakon nastanka, iznesen pred oči javnosti. Nakon što ga je fra Petar Bezina uočio,¹ a fra Andrija Nikić filološki obradio i smjestio u kulturnopovijesni kontekst,² marom klasičnoga filologa fra Serafina Hrkaća objavljen je latinsko-talijansko-hrvatski rječnik fra Ludovika Lalića (528 str.), inače dotad sasvim nepoznatoga hercegovačkog franjevca s prijelaza iz 17. u 18. stoljeće.

O autoru rječnika zna se malo. Rođen je u Ružićima u Hercegovini, od 1680. do 1697. radio je kao pomoćnik župnika u Tučepima, a umro je najvjerojatnije između 1702. i 1705. godine. U knjižnici franjevačkoga samostana u Omišu čuvaju se dva njegova rukopisna djela: prvo je djelo na talijanskom i sadržava upute za ispo-vjednike (na naslovnici je upisana 1702.

godina),³ a drugo je trojezični rječnik bez naznake godine sastavljanja.⁴ Rječnik je, dakle, sastavljen na prijelazu iz 17. u 18. st., nekoliko desetljeća nakon Mikaljina, Habledićeva i Belostenčeva leksikografskog rada i nešto prije Della Bellina rječnika. Sadržava petnaestak tisuća natuknica s latinskim kao polaznim te talijanskim i hrvatskim kao ciljnim jezicima. Riječi su na temelju početnoga slova razvrstane u korpuse i poredane po abecednom redoslijedu toga početnog slova, ali unutar pojedinih slova ne poštuje se abecedni red-

³ *Istruzione de confessori, casi della coscienza, come si debba amministrare il sacramento della penitenza, con piena norma si contiene breve esame (di) tutto quello che deve sapere et fare il confessore per salvar le anime et per conseguir il frutto di mirabil medicina. Opera del frate Lodovico da Arcigovina di Rusichi, sacerdote de Minori Osservanti. Anno del Signore 1702. Interrogatorio che il confessore deve fare al penitente con piena norma di esaminar tutti li peccati, per salvar le anime et conseguire il frutto di mirabil medicina.* Rukopis ima 352 kartonski uvezanih listova formata 24 x 18 cm. Signatura: R-57.

⁴ Na 7. stranici napisano je: *BLAGO IEZIKI SLOVINSKOGA ILLI SLOVNIK u komu izgovarajuse rici diacke Latinski i slouinski. THESAURUS LINGUAE ILLYRICAE SIVE DITIONARIUM ILLYRICUM, In quo verba latina Italice & Illyricae (!) redduntur. Labore fratris Ludouici lal.(ich).* Stranica 9. sadržava hrvatski naslov: *PERFECTISSIMUS DITIONARIUS, Sive Correctissimum Dictionarium Ordine Alphabetico Aedificatum; ut A, b, c, d, e, f & c. In quo uerba latina Italice, et Illyrice redduntur.* Na desetoj stranici piše: *SLOVNIK ILTI (!) DICTONAR SLOVINSKI. U Komu izgovarajuse rici diacke, Latinski i Slouinski. DITIONARIUM ILLYRICUM. In quo uerba latina italice et Illyricae (!) redduntur.* Rukopis se sastoji od 1518 kartonski uvezanih nepaginiranih stranica posloženih u 61 sveščić, veličine 24 x 14 cm. Signatura: R-257.

¹ Bezina, Petar, *Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetog Otkupitelja*, Zagreb, 1993, str. 115.

² Nikić, Andrija, *Rječnik fra Ljudevita Lalića*, Mostar, 1999.

slijed. Neke se natuknice ponavljaju, najčešće s ponešto izmijenjenim tekstom.

Sama *editio princeps* osim prijepisa rječnika (str. 3–513) sadržava kratak priređivačev pogovor s osnovnim podatcima o autoru i djelu (str. 515–517), te ogleadne otiske nekoliko stranica izvornoga rječnika (str. 518–528). Priređivač je natuknice unutar pojedinih slova posložio abecednim slijedom jer u izvorniku takav redoslijed nije postojao. Transkribirao je i ponovljene natuknice, posebno ih označivši.

Na svakoj se stranici rječnika zapaža njegova nedovršenost. Osim ponavljanja pojedinih natuknica u oči upada nedosljednost u grafiji svih triju jezika (*gemma / gema, dopiare / doppiato, bitti / biti*)⁵ i u načinu prikaza lema (navedeni različiti osnovni oblici glagola, različiti dijelovi iste riječi odvojeni u genitivu), kao i nepotpunost gramatičkih podataka u nekim natuknicama.

Da selekcija pri uvrštavanju nije pratila čestoću ili važnost riječi pokazuje nedostatak nekih čestih riječi koje bi u rječniku toga opsega morale stajati (*cultus, -us; flumen, -minis; lacus, -us; orbis, -is*). Ni odabir značenja nije potpun – tako je za *ala* kao jedino značenje navedeno “pazuho”, a za *cornu* “strana”. Vjerojatno je Lalić riječi uvrštavao onako kako su mu dolazile u školskoj praksi.

Priređivač uskliknicima upozorava na pogriješke u izvorniku. Premda su mu neke promaknule (*paterfamilia; flores* umjesto *floreo* itd.), a za neke je i sam odgovoran (*labor* kao glagol i kao imenica stav-

ljeni pod istu natuknicu; izdvajanje sintagmi iz njihovih natuknica), opseg posla takve sitne propuste ublažava i ne umanjuje opću ocjenu da je rječnik na najbolji i najstručniji način otet zaboravu.

I autoru i priređivaču valja odati priznanje za veliki trud koji je uložen kako bi to veliko blago prije svega hrvatskoga leksika ostalo sačuvano i dostupno daljnjim proučavanjima. Rukopisna su djela rijetko uzimana u obzir pri sastavljanju velikih rječnika kao što je Akademijin. Rječnik će biti koristan ne samo onima koje zanimaju starija razdoblja hrvatskoga jezika i istraživačima stare leksikografije, već i talijanistima, povjesničarima, etnologima i drugim stručnjacima kojima bi iz bilo kojega razloga moglo zatrebati znanje o stanju obuhvaćenih jezika u 17. stoljeću. Bilo bi dobro da se i ovaj rječnik ugradio u postojeće elektroničke rječničke baze podataka kao što je *Portal hrvatske rječničke baštine*,⁶ kako bi bio računalno pretraživ i usporediv s ostalim istovrsnim ostvarenjima.

Po našim arhivima i knjižnicama zasigurno postoji još neotkrivenoga jezičnoga blaga pohranjenoga u različitim formama, a možda i u rječničkim. Arhivističkim i bibliotečnim sređivanjem repozitorija, osposobljavanjem stručnih istraživača, ali i financiranjem istraživanja ono će se moći plodno iskoristiti za bogaćenje našega poznavanja vlastitoga jezika i kulture.

Šime Demo

⁵ Čak i u jednoj te istoj natuknici: *opidum, oppidi*.

⁶ Nalazi se na adresi <http://croqip.ffzg.hr>.